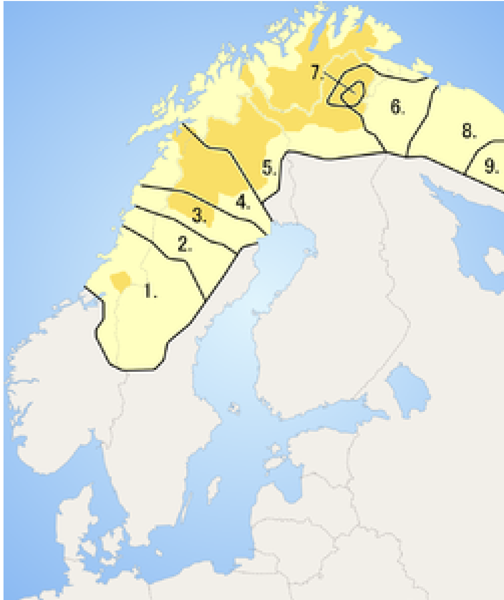
WIKIPEDIA

Skoltesamisk

«Skoltesamisk» kan også referere til skoltesamer.

Skoltesamisk eller **østsamisk** er et samisk språk innenfor den uralske språkfamilien, som blir talt av skoltesamer eller østsamer. Språket har to dialekter: Notozero (Njuõ´ttjäu´rr) og Yokan. Skoltesamisk er skrevet med det latinske alfabet, med en offisielt anerkjent ortografi fra 1973.

Skoltesamisk/østsamisk	
sää´mǩiõll	
Brukt i	Finland Russland tidligere også Norge
Antall brukere	~400[1]
Lingvistisk klassifikasjon	Uralsk Finsk-ugrisk Samisk Østsamisk **Skoltesamisk/østsamisk**
Språkkoder	
ISO 639-2	sms
ISO 639-3	sms
Portal: Språk	

Skoltesamisk er nr. **6** på dette kartet.

Innhold

Litteratur

Historie

Før 1940 ble skoltesamisk snakket i 4 samelandsbyer i Finland. To av dem, Suonikylä og Petsamo i Petsamo fylke, ble annekterte av Russland under andre verdenskrig. Derifra ble mange skoltesamer evakuerte til Enare, Sevettijärvi og Nellim i Enare i Finland. Tidligere ble skoltesamisk også snakka i Neiden og lengre tilbake i Pasvik, begge i Sør-Varanger i Finnmark, Norge.

Status

Skoltesamisk er utdødd i Norge. I 1995 var det rundt 400 etniske skoltesamer igjen i Russland. Av disse var det bare mellom 20 og 30 skoltesamisktalende igjen (dialekten Notozero) omkring innsjøen Lovozero; resten snakket russisk.

I Finland er skoltesamisk hovedsakelig talt i Sevettijärvi. I 1995 var det omkring 500 etniske skoltesamer i Finland, hvorav ca. 300 snakket skoltesamisk. I et forsøk på å bevare og revitalisere språket ble skoltesamisk et offisielt anerkjent språk i Enare kommune i Finland. Undervisning i språket er også innført som valgfag i den finske grunnskolen.

Imidlertid er det bare et lite antall av barn og ungdom som lærer og bruker språket aktivt, og skoltesamisk er derfor et truet språk.

I 1993 ble det innledet et program, i regi av den finske regjeringen, hvor barn under 7 år skulle lære seg skoltesamisk som et andrespråk. Mangel på penger har imidlertid fått programmet til å stanse.

Både skoltesamisk og enaresamisk har i nyere tid vært brukt i rockesanger, sunget av Tiina Sanila. I 2005 utga hun *Sää´mjânnam rocks!* («Sameland rocker!»), den første rocke-CD der tekstene i alle sangene er på skoltesamisk.

I 2005 ble det for første gang mulig å avgi en eksamen på skoltesamisk.

Fonologi

Skoltesamisk har et komplekst vokal-system og suprasegmentale morfologiske forskjeller mellom palatiserte og ikke-palatiserte aksenter. Palatiserte aksenter angis med markøren ´.

Vokaler

	front vokal	sentral vokal	bak vokal
lukket vokal	i (i)		u (u)
lukket midt-vokal	e (e)	ɘ (õ)	o (o)
åpen midt-vokal	ɛ (e)	ɐ (â)	ɔ (å)
åpen vokal	a (ä)		ɑ (a)

- Forskjellen mellom /e/ og /ɛ/ fremgår ikke i standard-ortografien fra 1973, som feilaktig fremstiller begge lyder som *e*.

- Vokalen /ɘ/ ligner den estiske vokalen *õ*.

Vokaler kan være både lange og korte, og fonetisk skiller de seg fra hverandre, jmf. *le'tt* (farkost) og *lee'tt* (farkoster).

12 Diftonger

	front vokal	front vokal til sentral-vokal	bak vokal til front vokal	bak vokal til sentral vokal	bak vokal
lukket vokal til lukket sentral-vokal	ie (ie)	iɘ (iõ)	ue (ue)	uɘ (uõ)	
lukket vokal til åpen sentral-vokal	iɛ (ie)	iɐ (iâ)	uɛ (ue)	uɐ (uâ)	uɔ (uå)
lukket vokal til åpen vokal			ua (uä)		
lukket sentral-vokal til åpen sentral-vokal		eɐ (eâ)			
lukket sentral-vokal til åpen vokal	ea (ea)				

Korte diftonger har trykket i andre vokal. Lange diftonger har trykket i første vokal.

Konsonanter

	labial	dental / alveolar	postalveolar	Palatalisering	Palatal konsonant	velar
nasaler	m (m)	n (n)		nʲ (nj)		ŋ (ŋ)
ustemte plosiv [1]	p (p)	t (t)				k (k)
stemte plosiv [2]	b (b)	d (d)				g (g)
ustemte affrikater [1]		t͡s (c)	t͡ʃ (č)		c͡ç (ǩ)	
stemte affrikater [2]		d͡z (ʒ)	d͡ʒ (ǯ)		ɟ͡ʝ (ǧ)	
ustemte sibilanter		s (s)	ʃ (š)			
stemte sibilanter		z (z)	ʒ (ž)			
ustemte frikativer	f (f)					x (h)[3]
stemte frikativer	v (v)	ð (đ)			ʝ (j)	ɣ (ǥ)
rullende		r (r)				
sidestilte		l (l)		lʲ (lj)		
halv-vokaler	w (u)				j (i)	

[1]Uttales etter vokaler og sonorant-konsonanter.

[2]Uttales vanligvis svakt stemte.

[3]/x/ innledes med allofonen [h].

Lange og korte dobbel-konsonanter har ulik mening, jmf. *kuõskkâd* «å berøre» og *kuõskâm* «jeg berører».

Suprasegmentale morfologiske prosesser

En palatalisert suprasegmental påvirker uttalelsen av en hel stavelse. I det skrevne språk er den palataliserte suprasegmental indikert med en fritt-stående akutt aksent mellom en trykksterk vokal og den etterfølgende konsonant:

> vää´rr = «fjell», «klippe» (suprasegmental palatalisering)
> 'väärr = «reise» (ingen suprasegmental palatalisering)

- Den trykksterke vokalen uttales litt mykere i palataliserte stavelser enn i ikke-palataliserte stavelser.
- Ved en palatalisert suprasegmental, uttales den etterfølgende konsonant eller dobbel-konsonant som svakt palatalisert.

Suprasegmental palatalisering er avhengig av segmentell palatalisering: Palatale konsonanter liksom /j/ og den palataliserte nasalen /ń'/ (uttalt <*nj*>) forekommer både i ikke-palataliserte og suprasegmentale palataliserte stavelser.

- Ved enstavelsesord som ender i en konsonant, uttales en ikke-fonemisk svakt stemt eller ustemt vokal etter den siste konsonanten.

Denne vokalen er *e*-farget ved suprasegmentell palatalisering, og *a*-farget i andre tilfeller.

Trykk

Skoltesamisk har fire former for trykk på ord:

- Primært trykk
- Sekundært trykk
- Tertiært trykk
- Intet trykk

Første stavelse er alltid den primære trykksterke stavelse på skoltesamisk. I ord med to eller flere stavelser, har siste stavelse et svært lett trykk (tertiært trykk) og den resterende stavelsen har et sterkere trykk enn den siste, men mindre enn den første (sekundært trykk).

Ved abessiv og komitativ entall brytes dette systemet, ved at både siste og midterste stavelse har tertiært trykk.

Intet trykk forekommer ved konjunsjoner, postposisjoner, i en partikkel og enstavelses pronomen.

Grammatikk

De fleste uralske språk er agglutinerende språk. Skoltesamisk er imidlertid et flekterende språk (liksom estisk) pga påvirkninger fra germansk. Kasus og teleskopord i endinger av ord viser germansk påvirkning.

Kasus

Språket har 9 kasus i entall, selv om genitiv og akkusativ ofte er det samme.

Nominativ

Liksom andre uralske språk er nominativ entall ikke markert og indikerer subjekt eller predikat. Nominativ flertall er også umarkert og ligner genitiv entall.

Genitiv

Genitiv entall er umarkert og ligner nominativ flertall. Genitive flertall er markert med en *-i*. Gentitiv brukes

- for å indikere besittelse (*Tu´st lij mu ǩe´rjj.*: Du har min bok.)
- for å indikere tallene 2-6 (*Sie´zzest lij kuõ´htt põõrt.* Min fars søster (tante) har to hus.)
- sammen med preposisjoner (*rääi + [genitiv]*: hinsides noe)
- sammen med de fleste postposisjoner. (*Sij mõ´nne ääkkäd årra.*: De gikk til din bestemors (hus). De gikk for å besøke din bestemor.)

Genitiv har over tid erstattet partitiv og genitiv benyttes idag ofte istedenfor paritiv.

Akkusativ

Akkusativ er det direkte objekt kasus, og er umarkert i entall. I flertall er endelsen *-d*, med flertallsmarkøren *-i* foran, noe som får det til å ligne illativ flertall. Akkusativ brukes også til å spesifisere komplementeringer, f.eks. *obb tää´lv* (hele vinteren).

Lokativ

Endelsen til lokativ er *-st* i entall og *-n* i flertall. Eksempler:

- hvor noe er (*Kuä´đest lij ǩe´rjj*: Der er en bok i *kota*.)
- hvor det kommer fra (*Niõđ puõ´tte domoi Če´vetjääu´rest.* Jentene kom hjem fra Sevettijärvi.)
- som er i besittelse av noe (*Su´st lij čâustõk*: Han/hun har et lasso.)

I tillegg brukes lokativ endelsene sammen med enkelte verb:

- å spørre noen: kõõččâd [+lokativ endelse]

Illativ

Illativ har tre ulike markører i entall: *-a*, *-e* and *-u*. I flertall er endelsen *-d*, med flertallsmarkøren *-i* foran, noe som får det til å ligne akkusativ flertall. Illativ markerer:

- hvor noe er på vei
- hvem som mottar noe
- indirekte objekt

Komitativ

Markørene for komitativ er *-in* i entall og *-vui´m* i flertall. Komativ presiserer *med hvem eller hva* noe er blitt utført:

- *Njää´lm sekstet leei´n**in**.* Munnen er tørket med et stykke klær.
- *Vuõ´lǧǧem paa´rni**vui´m** ceerkvest.* Jeg forlot kirken sammen med barna.
- *Vuõ´lǧǧem vue´bb**in**an ceerkvest.* Jeg forlot kirken sammen med min søster.

Abessiv

Abessiv er markert med *-tää* i både entall og flertall, og har alltid et tertiært trykk.

- *Vuõ´lǧǧem paa´rni**tää** ceerkvest.* Jeg forlot kirken sammen med barna.
- *Sij mõ´nne niõđ**tää** põ´rtte.* De gikk inn i huset med jenta.
- *Sij mõ´nne niõđi**tää** põ´rtte.* De gikk inn i huset uten jentene.

Essiv

Totallsformen av essiv er fortsatt brukt sammen med pronomen, men ikke med substantiver og forekommer ikke i flertall.

Partitiv

Partitiv brukes bare i entall og kan alltid erstattes av genitiv. Paritiv-markøren er *-d*.

1. Det forekommer i tall større enn 6:

- *kääu´c čâustõkkâd*: åtte lassoer

Dette kan erstattes med *kää´uc čâustõõgg*.

2. Det brukes i bestemte postposisjoner:

- *kuä´tted vuâstta*: mot en *kota*

Dette kan erstattes med *kuä'đ vuâstta*.

3. Det kan brukes med komparativ for å uttrykke noe som blir sammenlignet:

- *Kå´lled pue´rab* : bedre enn gull

Dette blir idag ofte erstattet med genitiv *pue´rab ko kå´ll*

Pronomen

Personlige pronomen forekommer i entall, flertall og totall.

	Norsk	nominativ	Norsk	genitiv
Første person (entall)	**Jeg**	mon	**min**	muu
Andre person (entall)	**du**	ton	**din, dine**	tuu
Tredje person (entall)	**han, hun**	son	**hans, hennes**	suu
Første person (totall)	**vi to**	muäna	**våre**	muännai
Andre person (totall)	**dere to**	tuäna	**deres**	tuännai
Tredje person (totall)	**dem to**	suäna	**deres**	suännai
Første person (flertall)	**vi**	mij	**vår**	mij
Andre person (flertall)	**dere**	tij	**deres**	tij
Tredje person (flertall)	**dem**	sij	**deres**	sij

Det personlige pronomen *han/hun* (kjønn spesifiseres aldri) i ulike kasus:

	Entall	Totall	Flertall
Nominativ	son	suäna	sij
Genitiv	suu	suännai	sij
Akkusativ	suu	suännaid	si´jjid
Illativ	su´nne	suännaid	si´jjid
Lokativ	su´st	suännast	sii´st
Komitativ	suin	suännain	si´jjivui´m
Abessiv	suutää	suännaitää	si´jjitää
Essiv	suu´nen	suännan	--
Partitiv	suu´đed	--	--

Verb

Person

Skoltesamiske verb har bøyningsklasser for fire person-klasser:

- første person
- andre person
- tredje person
- fjerde person, også kalt ubestemt person

Modi

Skoltesamisk har 5 grammatiske modi:

- indikativ
- imperativ (*Pue´tted sõrgg domoi!* Kom hjem snarest!)
- kondisjonalis

- potentsialis
- optativ

Numerus

Skoltesamiske verb har bøyningsklasser for tre grammatiske tall (numerus):

- entall
- totall
- flertall

Tempus

Skoltesamiske verb har bøyningsklasser for to trekk ved tempus:

- Preteritum (*Puõ´ttem škoou´le jåhtta.*: Jeg kom til skolen idag.)
- Presens (*Evvan puätt mu årra tä´bbe*. Per kommer til mitt hjem idag.)

og to omskrivende tempus:

- Perfektum
- Pluskvamperfektum

Verbalsubstantiver

Skoltesamiske verb har 6 lingvistiske former:

- infinitiv
- gerundium
- aktivt partisipp (progressivt)
- abessiv
- perfektum partisipp
- presens partisipp

Negative verb

Liksom finsk, estisk og andre samiske språk, har skoltesamisk negative verb. På skoltesamisk bøyes det negative verbet i henhold til modus (indikativ, imperativ og optativ), person (første, andre, tredje og fjerde) og numerus (entall, totall og flertall).

	Indikativ presens		**Imperativ**		**Optativ**	
	entall	totall og flertall	entall	totall og flertall	entall	totall og flertall
1. person	jiõm, jim	jeä´p, jep	–	–	?	jeällap
2. person	jiõk, jik	jeä´ped, je´ped	jie´l, je´l	jie´lled, je´lled	jie´l, je´l	jie´lled, je´lled
3. person	ij	jiâ, jeä, jie	–	–	jeälas	jeällaz
4. person	jeä´t	jeä´t				

Merk at *ij* + *leat* vanligvis skrives *i´lla*, *i´lleäkku*, *i´llää* eller *i´llä*, og *ij* + *leat* er vanligvis skrevet *jeä´la* eller *jeä´lä*.

Ulik de andre samiske språkene, skiller ikke skoltesamisk lenger mellom totall og flertall av negative verb og bruker i stedet flertallsformen for begge.

Skriftspråk

A a	Â â	B b	C c	Č č	Ʒ ʒ	Ǯ ǯ	D d
Đ đ	E e	F f	G g	Ǧ ǧ	Ǥ ǥ	H h	I i
J j	K k	Ǩ ǩ	L l	M m	N n	Ŋ ŋ	O o
Õ õ	P p	R r	S s	Š š	T t	U u	V v
Z z	Ž ž	Å å	Ä ä	´			

Bokstavene Q/q, W/w, X/x, Y/y og Ö/ö brukes også i låneord fra andre språk.

Referanser

1. ^ Ethnologues tall fra 1995 (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=sms)

Litteratur

- Aikio, Marjut and Anna-Riitta Lindgren: Kielirapportti. *Saamelaiskomitean mietintö* 1973:46, 1973
- Korhonen, Mikko. Mosnikoff, Jouni. Sammallahti, Pekka. *Koltansaamen opas.* Castreanumin toimitteita, Helsinki 1973.
- Mosnikoff, Jouni and Pekka Sammallahti: *U´cc sääm-lää´dd sää´nnǩeârjaž = Pieni koltansaame-suomi sanakirja*. Jorgaleaddji, 1988
- Mosnikoff, Jouni and Pekka Sammallahti: *Suomi-koltansaame sanakirja = Lää´dd-sää´m sää´nnǩe´rjj*. Ohcejohka : Girjegiisá, 1991
- Moshnikoff, Satu: *Muu vuõssmõs sää´mǩe´rjj*.
- Hallamaa, Panu: *Unangam Tunuu and Sugestun: A Struggle for Continued Life.* Hiroshe Shoji and Juha Janhunen (eds.) Northern Minority Languages. Problems of Survival. *Senri Ethnological Studies* 44:187-224. Osaka: National Museum of Ethnology, 1997.
- Sámi Language Act (http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2003/en20031086.pdf)